

Manca Erzetič

Hermenevtična troedinost

Poezija – mit – voda

Resnično, resnično vam povem: pšenično zrno, če pade v zemljo in ne umre, ostane samo; ako pa umre, obrodi veliko sadu.

Evangelij sv. Janeza XII., poglavje 24

V Rg-vedi (na primer X, 149) je zapisano, da se je svet razširil iz središčne točke.¹ Stvarjenje človeka se je prav tako zgodilo na središčni točki, v središču sveta.

M. Eliade: *Kozmos in zgodovina*

Človek, strmeč v bel list papirja, razume (po)polnost in praznoto šele tedaj, kadar se ta, z vso močjo, ki jo premore molk besede, zaleti vanj. Ta zamolčanost, na katero naleti slehernik, ni nič drugega kot življenje samo. Pri Rožančevem nagrajencu iz leta 1996, Tomu Virku, avtorju *Ujetnikov bolečine*, najdemo odlomek, ki govori o *Molku filozofov*. Tam pravi, da "beseda vznikne šele na ozadju molka. Kot je že pri Platonu jasno, da lahko tema vznikne samo iz svetlobe ali bit samo iz nič, velja enako tudi za besedo; v tem smislu si beseda in molk sopripadata. Ta sopripadnost ostaja vse dotlej, dokler beseda ne dobi *pomena*." Ta pomenska pojmovnost pa vendarle terjaja še en razmislek o dojemljivosti. Zdi se, da se pojmovnost pri Platonu torej ne dotika le pomena, ki ga rodi beseda, temveč tudi dojema, ki ga (u)stvari misel. Ta dvojica, dojemljivost in pojmovnost, zamolčana in izrečena beseda, skrita in razkrita misel, pa tvori tisto, k čemur in na čemer teži njuno bivanje. To je *tisto*. Tisto, zaradi česar nekaj *je* in obstaja, tako v človeku in drugih živih bitjih kot v svetu neživega. Svet neživega ni nekaj, kar bi bilo mogoče spraviti na

¹ Prim. Kirflov komentar, str. 8.

linijo nepomembnosti – ali še stopnjo više, brezpomembnosti –, ker je del, atom, če ne kar molekula, celote, kozmosa in kaosa, stvarstva kot takega, in bi bil v primeru primanjkljaja *axis mundi* vržen iz tira. Prav tako pa je v svet bivajočega nujno treba vključiti živali in rastline. Zdi se, da se odvečno vprašujemo o nečem, kar so nas učili v osnovnih šolah, v petem razredu pri pouku biologije oziroma pri spoznavanju narave in družbe, vendar je to prevpraševanje nujno potrebno, ker smo ljudje izgubili Ariadnino nit človečanstva. Človek ni več človek, ko brat mori brata izven partizanskih inavguracij, človek ne more biti človek, če zgolj opravlja štiri osnovne funkcije: je, spi, se množi in skrbi za svoje potomce. Prav tako je treba z vso ostrino ovreči rek enega velikih nemških filozofov in esejistov, Petra Sloterdijka, ki pravi, da “tisto, kar razlikuje ljudi od živali, je animacija. Prva animacija, ki so jo ustvarili ljudje, so bogovi. Animacija nas naredi osebe.” Pogoje, da sodobni človek ni na ravni animizma, ustvarja misel. Vendar ta še ne določuje človeka za Človeka. Pri tem je misel o človečanstvu neizbežna. Kosovel je v svojih pesmih po letu 1921 jasno poudarjal, da mora mrtvi človek pasti. Ta “mrtvi človek” pa je (bil) še kako živ, če (je) lahko opravlja (-l) vse osnovne funkcije, ki naj bi ga definirale za človeka in (je) hkrati ubija (-l), posiljuje (posiljeval) in seje (sejal) zlo. Mircea Eliade v začetku knjige *Kozmos in zgodovina* opredeli problem, za katerega se zdi, da “potohodci” 21. stoletja, v primežu epidemije kapitalizma, ne vidijo spornosti oziroma vrednosti prevpraševanja. Eliade pravi, da lahko *koncept bivanja in realnosti razberemo iz obnašanja človeka postmodernih družb* in da s *predmodernimi oziroma “tradicionalnimi” družbenimi normami mislimo tako svet, ki ga običajno označujemo za “primitivnega”, kot starodavne azijske, evropske in ameriške kulture*.

S tem se odpira dvojje točk:

prva, ki pokaže, da sta pomen in dojem, kot onoma in rhema, poesis in doesis, povezani (vsaj) v eni točki; v točki resnice. Resnica ni stvar interpretacije posameznika, kakor se posplošeno trdi in čemur skuša znanstveno ugovarjati Sontagova v *Proti interpretaciji*, temveč stvar na sami točki obstoja. Ne nazadnje se lahko spomnimo, da je prav Aristotel postal žrtev lastne interpretacije, ko se je zapletel v dvojnost plasti semantikos, saj se ne sprašuje, kako semantikos prehaja v apophantis, ampak kar določa, kako semantikos vzpostavlja apophanticos. A vrnimo se k vezni točki; točki *biti*. Ob navedeni sintagmi se zdi, da je sleherniku postala znana po tem, da je njen “večinski lastnik” Martin Heidegger, medtem ko so ostali korporacijski deleži večinoma porazdeljeni med Husserla, Wittgensteina in Michelstaedterja, na nekem sodnem stolu, za katerega

se zdi, da ga bo bog prinesel nazaj, pa lahko ugledamo tudi Nietzscheja. Vendar pa je v točki našega izhodišča o troedinosti poezije, mita in vode vredno postaviti v navedbo predvsem Heideggerjev odlomek o tu-bit-i, govoru in jeziku. Heidegger v svojem tekstu pravi, da je *govor eksisten-cialno enakoizvoren s počutjem in razumevanjem*. Govor torej opredeljuje kot artikulacijo razumljivosti, kot del nečesa *v podlagi razlage in izjave*. *To, v razlagi, torej izvirneje že v govoru artikulabilno, smo imenovali smisel*. Smisel pa je lahko razumljiv le na nekem izkustvu, izkustvo pa na dojemanju. Smisel, ki je razčlenjen v govorni artikulaciji, pa Heidegger imenuje pomenska celota, ki pa se *lahko razpusti v pomene*. Med razpravo, ki se razprostre v *Biti in času*, je za nas priročna predvsem teza, da se *počutna razumljivost biti-v-svetu izreka kot govor. Pomenska celota prihaja do besede*. Zdi se, da poesis ni konstituirana na pomenu, pač pa pomen na poesis. Vendar poesis nadraščá besedo, saj se, navezujoči na misel Heideggerja, *besedje ni opremljeno s pomeni* in je bližja *k večjemu dojemu*, vendar je vseeno pomembna *za njen obstoj biti-v-svetu*. Četudi poznamo pomensko razlikovanje med grško poesis in poezijo ter poetiko danes, razlika za vzpostavitev troedinosti ni ključnega pomena, kajti njuno stičišče je v *tistem*, kar vzpostavlja biti-v-svetu. Točka dojemanja tistega, kar smo pojmovali kot biti-v-svetu, pa je, vsaj tako se zdi, odporna proti spremembam, ki jih prinaša čas. V nas je torej trčila točka brezčasnosti, nedotakljivosti, neuničljivosti ognja, vode, zraka ali zemlje, univerzalna točka oziroma univerzum sam.

Toda, izpostaviti moramo še drugi vidik, ki se vzpostavlja; to je točka prevpraševanja o obnašanju sodobnega, postmodernega, in tradicionalnega, predmodernega, človeka. Eliadejeva teza je dvomljiva že na samem začetku, brez nadaljnega razčlenjevanja podobnosti in razlik med sodobno in arhaično družbo ter samega človeka, saj nas nekoliko preseneti sintagma *obnašanje* človeka. Zelo jasno podano tezo lahko ovržemo z veliko bolj jasnimi koncepti o nespremenjenosti človeka skozi čas. Bit človeka je skozi čas v osnovi enaka. Tudi v tej izpeljavi je torej neka dogmatičnost pripeljana do prevpraševanja in do rahljanja vzpostavljenih resnic, da se človek kot tak razlikuje oziroma mu čas pušča razlike. Čas ne pušča razlik iz dveh razlogov: ker je domena človeštva (npr. štejemo od Kristusovega rojstva naprej ipd.) in ker je zavestno "umrljiv". Smrt je nadčasna, kajti s človekovim poslednjim dahom se čas zanj zabriše. Kontinuiteta je prekinjena, linearna premica zaustavljena. Čas preseka zavest. Obnašanje človeka kot vzorec, na katerem znanstveniki tvorijo predhodnike in poslednike oziroma naslednike, je torej umetna tvorba, ki jo je za svoj vznik potrebovala antropologija. Vsak vznik pa je možen

le na primerjavi dvojnosti, torej raz-enotnosti, nečesa, kar mora imeti dve stvari za razlikovanje na isti osnovi. V bistvu je kakršna koli filozofska analiza pri slehernem vprašanju pojmovnosti in dojemljivosti *tiste* točke pravzaprav odveč. Gre za vprašanje, ki ga ne morejo vzpostaviti mitologija, filozofija, literarna teorija, religiologija ali katera koli druga znanost, ker gre za vednost. Oziroma za-vednost.

Mit je pravzaprav utvara človekovega ne-zavedanja oziroma nevedenja. Po svoji osnovi je *bajka kot literarna zvrst in je eden od načinov, kako si je človeška družba poskušala razložiti ustvarjalne sile, naravne pojave in dogodke, na katere ljudje niso mogli vplivati*. Literatura igra pomembno vlogo pri samem odkrivanju *biti-v-svetu*, človeka samega oziroma tistega, kar je v človeku samem. Na tehničnici nesoglasja imamo Platonovo zavračanje umetnosti in Aristotelovo funkcijo pomenskosti same umetnosti. Kljub vsemu pa njune teze človeštvo vseeno ni posrkalo vase, saj je očitno, da so tudi platonisti in aristotelovci sledili poti svojih učiteljev do neke točke. Potem pa so, vsaj tako se zdi, trčili ob *tisto*, kamor je trčila umetna časovna vzpostavitev človeka pred-tem in po-tem.

Četudi bi se *Molku filozofom* zdela možna proti polna pozicija *Molka literatov* (ali *Molka umetnikov*), pa je pravzaprav le še en poskus, ki bi na koncu kot Orient Express z vso silovitostjo trčil ob neznano premiso. Mit je torej nujno zlo, ustvarjeno od človeka, za preživetje v nesmiselnem svetu in za lajšanje mentalnih bolečin neznanja. Mit sicer skuša pojasniti zlo in smrt ali odnos časa do večnosti, vendar se sooči z interpretacijami, poskusi posnetkov posnetkov za doseganje *tistega*. Mit je pravzaprav poskus zadrževanja tako božje kot človekove končne odsotnosti. Sodobna družba, torej tista, ki jo Eliade imenuje postmoderna, se sooča z ničejansko zavestjo, metafizičnim nihilizmom in ontološko diferenco. Ta družba je, vsaj tako se zdi, ustvarila še en nabor odvečnih besed, saj je v svetu, ki ga je zgradila v luči imenitnosti, blišča, razkošja, doživela pogrome in polome, bedo in lakoto 19. in 20. stoletja, v meri, ki je ni pričakovala. Ko so vojne morije prestopile vsakršno mejo človečanstva in, kakor pravi Prešeren, "kri po Kranji, Korotani prelita napolnila bi jezéro", je človek potreboval izgovor za svoja dejanja. V držbi Poncija Pilata je izbral lažjo možnost – Boga je obtožil zapustitve in ga razglasil za odsotnega. Soočenja z resnico oziroma njeno prignanostjo do absurda, da je človek misleča oziroma ne-misleča žival, je gotovo hujše spoznanje, kajti s tem bi si vsak slehernik moral priznati, da je *kriv*. To temo najlepše razvije prav Dostojevski, ki je resnici o *tistem* bliže kot kdor koli poprej in poslej. Padec na kolena svečenika Zosima pred Dmitrijem v *Bratih Karamazovih* in prošnja za odpuščanje se zdita pradoksalna, zaradi laičnega

pogleda na krivdo in kazen. V tem pa je tisti (arhetipski) moment, ki ga ima vsak učitelj pred svojim učencem. V dandanašnji družbi imamo prekomerno nasičene newageevske “delavnice”, t. i. “samo-uke” duhovne učitelje, guruje, utelešena božanstva, za prihod *Maitreje* pa se zdi, da smo prevzeli Beckettov vzorec iz drame *Čakajoč Godota*. Za to srž prihoda apokaliptične spremembe se zdi, da je le še ena nova utvara, ko tudi Boga ni več mogoče obtoževati, da je ta svet zapustil. Človek 21. stoletja je torej prevzel novo metodo pri utvarjanju in odmikanju od resnice. Z vsemi duhovnimi invazijami se padli (evropski) človek poskuša opreti na točko, da “prikliče Boga nazaj”. Zdi se, da če bi Boga lahko priklical nazaj, bi ga slej ko prej tudi obtožil. Sodobnost je pripeljala človeštvo do točke, ko ne le dela napake, ampak jih ponavlja. Ironija pa je, da prav ta umetna tvorba antropologije in (literarne) zgodovine pomni in zapisuje napake, a jih ni zmožna preseči.

Sodobni človek ne vidi kozarca, ki je do polovice poln vode, kot pol praznega ali pol polnega, temveč do skrajnosti ignorira (ateizem) ali fanatizira (popolno bogoverstvo), ker je postavljen v svet brez meja. Ta svet teži k čez-mejnosti in čezmernosti, zato je edina logična posledica reverzibilnost. Vračanje k pred-začetku. Začetek kot tak avtomatično vzpostavlja konec. Tisto, kar pa je pred začetkom, je pravzaprav tudi pred koncem. V brezčasnosti, kjer ne moremo določati začetka in konca, je edino, kar nam ostane, *pred*. Če si predstavljamo krožnico in cikličnost, je vsak konec tudi začetek in vsak začetek tudi konec. Eliade pravi, da je *razumljivo, da metafizičnih konceptov arhaični svet ni zmeraj formuliral v teoretskem jeziku. Kompleksen sistem, sistem koherentnih trditev o realnosti stvari, sistem, ki pravzaprav vzpostavlja metafiziko, na različnih ravneh in s sebi primernimi sredstvi, predstavljajo simboli, miti in obredi*. Ko se dotikamo simbolov, smo teoretično na poti k mitologiji, praktično pa k ezoteriki. Ezoteričnost, ki se na Zahodu v zadnjih dveh stoletjih, predvsem po britanski kolonizaciji Indije, obrača na Vzhod. Zahod in Vzhod sta pravzaprav tokokroga, ki imata isto bistvo in različne vidike, interpretacije. Pri soočenju se ne zgodijo bistvene razlike, saj se civilizacijska utvara le še poveča, ko pomnoži kulturo oziroma njihove navade vsaj dvakrat. Na Zahodu je bil viden obrat na Vzhod, proti Indiji. V Sloveniji pa ni bil narejen le na duhovno-marketingški tržni osnovi, temveč tudi na literarni. Že Srečko Kosovel se je v tematskem okviru, v formi premišljevanja zgledoval po prevedenih delih bengalskega pesnika Rabindranatha Tagoreja. V *Sadhani* je našel tisto, kar ga je vodilo skozi zadnja leta življenja skozi pesnitve in življenjske nazore. V enem svojih pisem sestri Karmeli in prijateljicam (Fanici Obidovi, Nadi Obereinger) piše,

da bi rad “razumel tistega Tagoreja”, ki piše tako globoko in preprosto. Duhovnost je enostavnost. Na Zahodu pa to preprostost in enostavnost ignoriramo iz privzdignjene lože, kakor dama na balkonu Kosovelove dvorane Cankarjevega doma, ki gleda na odru tragedijo, kakor da se je tiče. Svet, ki umira za vodo, medtem ko mi iz nje delamo gnojnice.

Gnoj je zlato
in zlato je gnoj.
Oboje = 0
 $0 = \infty$
 $\infty = 0$
 $A B <$
1, 2, 3.
Kdor nima duše,
ne potrebuje zlata,
kdor ima dušo,
ne potrebuje gnoja.
[I, A.]

Kosovelov *Kons*: 5 ne pojasnjuje le absurdnosti zahodnega človeka, temveč človeštva v dvajsetih letih 20. stoletja sploh. T. i. mašinerija, ki je gnala industrializacijski “maln”, je pobila milijone ljudi v koncentracijskih taboriščih in izven njih, na vojnem območju med letoma 1914 in 1918, predvsem na tleh krvave Soške fronte. Nevarnost, s katero se je svet soočal v prejšnjem stoletju, je bil nacionalizem v najbolj nevarno ideološki ideji nacije, posledično totalitarnih režimov. Danes, po prelomu tisočletja, ko Zahod ta zaželeni kapitalizem uničuje pod svojo težino, v Sudanu, natančneje Južnem Korofanu in Darfurju, Nube bijejo boj za preživetje. Svet blišča, ki ga živimo, je zaslepil še tisto senco tankočutnosti, človečanstva, ki jo je odmeval *Ecce homo* ... v prejšnjem tisočletju. Danes govorimo o afriških državah kot o državah tretjega sveta, a vendar so to države, ki bijejo tretjo svetovno vojno. Leta 1939 uradno Evropa ni bila v vojni, dve leti pozneje, je pod tretjim rajhom umiralo na milijone Judov, Slovanov in drugih, ki niso ustrezali umetno zgrajeni podobi t. i. arijske rase. Danes nimamo le filozofskega in literarnega molka, temveč *mol*k človečanstva. Človeštvo je preseglo zadnjo mejo etike, ki bi jo lahko ohranilo za svojo vrsto – za ljudi, za človeka. V dobi digitalizacije in modernizacije pa se ustvarja tudi medijski molk, ki prikazuje oziroma posiljuje gledalca k lastni presoji o izboru dnevnih novic, novic iz sveta. Maja in julija 2011 je slovenska javnost poslušala načrtno agitacijo proti tedanji obstoječi vladi Republike Slovenije, medtem ko nobena medijska

hiša ni poročala o tem, da so v Sudanu Nube in Tomo Križnar, kot aktivist, popotnik in edini glasnik “sveta, ki ga je človek zapustil”, “oko in ušesa bogov”, bili bitko za življenje, med kačami v jamah in pod migi, ki so nad njimi vsak dan spuščali bombe. Vojna za vodo!

Nobeno pisanje in nobena beseda drugega ne more izraziti bolečine tistega, ki je nekega sončnega julijskega dopoldneva izgubil ženo in nerojenega otroka, kajti Omar Al Bašir je pred očmi javnosti – video kamer, ki jih je prinesel Tomo Križnar –, v devetem mesecu nosečnosti razstrelil bodočo mater in še nerojenega otroka. Bolečina, ki je ne moremo čutiti, če nimamo izkustva. Bolečina, ki se, zgolj zato, ker je nekaj tisoč kilometrov stran, ne zdi “naša”. Človek 20. stoletja je kazal obraz z dvema imenoma, danes, v 21. stoletju, je ta isti človek izgubil tudi ime. In ko človeku vzameš ime, mu vzameš identiteto, masko, ga izbrišeš. In ko je človek izbrisan, se izgubi tudi čas. Čas, ki nas ustvarja iz središčne točke in razstavlja v središču sveta. Razdrobljeni, brez-imeni, neznani in nevidni tavamo po zemlji, dokler ne pride čas, da se povrnemo v njo. V troednosti poezije, mita in vode iščemo odgovore na vprašanja, ki se porajajo, odkar obstaja zvok ... Zdi se, da je bila *tragedija sveta, ki se je rodila iz duha glasbe*, stvarjena, še preden je bog spregovoril in rekel: *Resnično, resnično vam povem: pšenično zrno, če pade v zemljo in ne umre, ostane samo; ako pa umre, obrodi veliko sadu.*